

KİMLİĞİN GÜVENLİKLEŞTİRİLMESİ VE İNSANİ GÜVENLİK: İRAK ÖRNEĞİ

SECURITIZATION OF IDENTITY AND HUMAN SECURITY:
IRAQ AS AN INSTANCE

GÖKTÜRK TÜYSÜZOĞLU*

ÖZ

Önceleri devletlerin birbirleriyle olan ilişkileri ve anlaşmazlıkları üzerinden anlaşılan güvenlik kavramı, özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde, devletlerden toplumlara aktarılmış ve farklı toplumsal aidiyetlerin birbirleriyle olan anlaşmazlıkları neticesinde zorunlu göç hareketleri, katliamlar ve iç savaşların sayısında dramatik bir artış yaşanmıştır. Kimliğin güvenleştirilmesi üzerinden anlaşılan bireysel/toplumsal güvensizliği, güvenlik kavramsallaştırmasının merkezine yerleştiren Kopenhag Okulu, insani güvenlik yaklaşımına kavramsal bir destek sağlayabilmektedir. Bu çalışmada ele alınan temel husus ise, Kopenhag Okulu'nun öngördüğü güvenleştirme yaklaşımının, etnik/dinsel/mezhepsel ayrımlar üzerinden ciddi bir iç çatışmaya eklenmiş olan Irak'taki güvenlik açığını değerlendirme konusunda önemli bir dayanak noktası olabileceğidir.

Anahtar Kelimeler: Etnik, mezhep, toplumsal güvenlik, güvenleştirme, Irak.

ABSTRACT

Concept of security previously gained meaning in terms of the relations and disagreements between the states. This situation clearly emphasizes that security should be dealt within the context of personal/societal posture. Copenhagen School which places personal/societal insecurity to the centre of security conceptualization could subsidize a theoretical frame to human security approach. Main subject of this study is to show that the approach of securitization which Copenhagen School envisaged could be a significant fulcrum to assess the security flaw and internal conflict in Iraq which is a result of the ethnic/religious/sectarian distinctions.

Keywords: Ethnic, Sectarian, Societal Security, Securitization, Iraq.

* Doç. Dr., Giresun Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler
Bölümü. gkrkt@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9170-1854>

Makale Atf Bilgisi: TÜYSÜZOĞLU Göktürk, (2019).
Kimliğin Güvenleştirilmesi ve İnsani Güvenlik:
Irak Örneği, *Avrasya Etüdleri*, 23-45

Gönderim Tarihi: 03.08.2018 Kabul Tarihi: 20.05.2019

Giriş

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle güvenliğin kapsamında ciddi bir genişleme yaşanmıştır. Zira güvenlik anlayışı artık yalnızca devlet odaklı olarak ele alınmamaktadır ve Soğuk Savaş döneminde fazlaca vurgu yapılmayan toplumsal güvenlik ve insani güvenlik gibi hususlar da güvenlik çalışmalarının merkezine oturmuştur. Öyle ki, daha önce devletlerarası anlaşmazlık ve savaşlar üzerinden anlaşılan ve realist/neorealist bir okuma ile ilişkilendirilen güvenlik kavramı bugün daha çok etnik/dinsel/mezhepsel aidiyetler çerçevesinde beliren toplumlararası anlaşmazlık ve hatta aynı devletin toplumlari arasında yaşanan iç çatışmalar/savaşlar üzerinden okunmaktadır.

Irak, etnik, dinsel ve hatta bölgesel kimliklerin tarihsel bir bağlama sahip olan rekabetlerinden dolayı, "ulusal kimlik" oluşumunun yetersiz kaldığı bir ülke olmuştur. Yani Irak, bağımsızlığını ilan ettiği tarihten bu yana "insani güvenlik" anlamında her daim geri bir konumdaydı. Ancak bu durum 2003 yılında ABD'nin Irak'a müdahale etmesi ve arkasından da IŞİD'in ülkenin belli bir bölgesini işgal etmesinin ardından daha da dramatik bir hal almıştır. İnsani güvenlik riskini adeta zirve noktasına vardiyan gelişmelere (saldırı, zorunlu göçler, vb.) daha yakından baktığımızda, esas nedenin, ülkede yaşayan farklı kimlik gruplarının birbirleriyle olan tarihsel rekabetleri ve anlaşmazlıklar olduğunu görmek mümkündür. Bu nedenle, bu ülkedeki güvenlik açığını irdelemek için, güvenliği devlet ve uluslararası sistem gibi faktörler bağlamında değerlendiren realizm/neorealizm ya da liberalizm/neoliberalizm gibi "geleneksel" kuramlar çerçevesinde değil ama toplumsal kimliği ve bu kimliğin oluşumu ile siyasal alana olan yansımalarını irdeleyen Kopenhag Okulu çerçevesinde incelemek, Irak'ın bugününü anlamlandırabilmek açısından değerli olacaktır. Paris ve Galler Okulu gibi yaklaşımlar da söz konusu olmasına karşın, insani güvenlik anlamında ciddi bir krizle karşı karşıya olan Irak'taki durumun toplumsal arka planının anlaşılabilmesi anlamında, Kopenhag Okulu'nun betimlediği güvenikleştirme yaklaşımı önemli bir dayanak noktası olabilecektir.

Bu çalışmada, öncelikle insani güvenlik kavramı üzerinde kısaca durulacaktır. Daha sonra ise, başta Kopenhag Okulu'na içkin olmak üzere, güvenikleştirme yaklaşımının temel varsayımları değerlendirildikten sonra, Irak'taki durum, güvenikleştirme kavramının öngörülleri ışığında anlamlandırılmaya çalışılacaktır. Çalışmanın vardiği temel sonuç, Irak'taki insani güvenlik krizinin anlamlandırılabilmesi noktasında Kopenhag Okulu'nun öngördüğü güvenikleştirme yaklaşımının işlevsel bir kuramsal altyapı sunabileceği hususudur.

İnsani Güvenlik Kavramı

Soğuk Savaş sonrası dönemde güvenliğin kapsamına ilişkin bir değişme, genişleme ve derinleşme yaşanmıştır. Devletin hem korunan hem de koruyan birincil

aktör olma rolü sorgulanmaya başlanmıştır.¹ Güvenlik kavramının değerlendirilmesi hususunda bir farklılaşma yaşanmış ve devlet merkezli güvenlik yaklaşımlarına, güvenliği devletlerden toplumlara ve insanlara indiren bir güvenlik algısı da eklenmiştir.² Bu süreç, genel itibarıyla disiplinler bir dönüşüme işaret etmektedir.

Siyasi, askeri, ekonomik ve çevresel faktörler başta olmak üzere insanların/toplumların hayatını, refahını ve geleceğini yakından ilgilendiren tüm tehditlere karşı mücadele etmek insani güvenlik yaklaşımının temel vurgusudur.³ BM Kalkınma Programı (UNDP), insani güvenliği, korkudan ve ihtiyaçtan azade olmak şeklinde özetlemektedir. Yine de, insani güvenliğin kavramsal çerçevesinin tam olarak oluşturulduğu söylenemez.⁴ BM Kalkınma Programı, 1994'te ilan edilen "İnsani Gelişme Raporu" aracılığıyla insani güvenlik hususunu iki ayrı ilkeye dayandırmıştır. Bu iki ilke ise "korkudan azade olmak" ve "ihtiyaçtan azade olmak" şeklinde betimlenmiştir. İhtiyaçtan azade olmak denince; salgın hastalık, açlık, kıtlık ve doğal felaketler gibi olumsuzluklar ile mücadele anlaşılmalıdır. Korkudan azade olmak ise yoksulluk, siyasal/toplumsal eşitsizlik, etnik/dinsel çatışmalardan kaynaklanan savaşların önlenmesi, barışın sağlanması ve bireylerin/toplumların istikrarlı bir güvenlik ortamına kavuşturulması çerçevesinde değerlendirilmektedir.⁵ İnsani güvenliğin ikinci boyutu, 2003 yılında kurgulanmıştır. Hukukun üstünlüğü ve demokratik yönetim anlayışının teşkilatlandırılması olarak betimlenen ikinci boyut, "istikrar içerisinde güvenlik" vurgusu yapmaktadır.⁶ Üçüncü boyut ise 2005 yılında ilan edilen "önürlü yaşama özgürlüğü"dür.⁷ 2009'da ilan edilen "tehlike etkisinden uzak olma" hususu ise insani güvenlik çerçevesinde betimlenen dördüncü boyut olmuştur.⁸ Tehlike etkisinden uzak olmak deyince anlaşılması gereken faktörler ise, toplumların/bireylerin insan eliyle yaratılan ya da doğal afetler nedeniyle beliren güvenlik açıklarının azaltılması ya da giderilmesidir.⁹

- 1 A. Şevket Ovalı, "Ütopya ile Pratik Arasında: Uluslararası İlişkilerde İnsan Güvenliğinin Kavramsallaştırılması", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 3, Sayı 10, 2006, s. 6.
- 2 Burak Tangör, "Kuramsal Tartışmalar Işığında İnsan Güvenliği ve Politikaları", *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt 8, Sayı 30, 2012, ss. 67-68.
- 3 Anne Aldis ve Graeme Herd, "Managing Soft Security Threats: Current Progress and Future Threats", *European Security*, Cilt 13, Sayı 1-2, 2004, ss. 169-186.
- 4 Ovalı, "Ütopya ile Pratik...", s. 19.
- 5 Muharrem Aksu ve Faruk Turhan, "Yeni Tehditler, Güvenliğin Genişleme Boyutları ve İnsani Güvenlik", *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, Cilt 4, Sayı 2, 2012, ss. 69-80.
- 6 "Human Security Now", *Commission on Human Security*, New York, 2003, <http://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/91BAEEDBA50C6907C1256D19006A9353-chs-security-may03.pdf>, (Erişim Tarihi 3 Ağustos 2016).
- 7 Human Security Centre, "Human Security Report 2005: War and Peace in the 21st Century", New York: Oxford University Press, 2005.
- 8 UNDP, "Human Development Report 2009: Overcoming Barriers Human Mobility and Development", New York, 2009, http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/269/hdr_2009_en_complete.pdf, (Erişim Tarihi 3 Ağustos 2016).
- 9 Yu-tai Tsai, "The Emergence of Human Security: A Constructivist View", *International Journal of Peace Studies*, Cilt 14, Sayı 2, 2009, ss. 20-21.

İnsan hayatını yakından ilgilendiren ekonomik ve çevresel sorunlar ile mücadele ve terör, etnik/dinsel çatışmalar, silah ve uyuşturucu kullanımı ve kaçakçılığı ile insan hakları ihlalleri gibi “insanı” merkeze alan bir güvenlik anlayışını yaratabilmek, Soğuk Savaş sonrası güvenlik çalışmalarının temel yönelimlerinden biri haline gelmiştir.¹⁰ İnsani güvenlik kavramı temelde 4 temel vurgu üzerinden betimlenmektedir. Bunlardan birincisi, insani güvenliğin evrensel bir kavram olduğu gerçeğidir. İnsan hakları ihlalleri, çevre kirliliği, uyuşturucu ve silah kaçakçılığı gibi hususlar insani güvenliğin üzerine odaklandığı temel problemlerdir. Bu problemler, farklı boyutlarda ve içeriklerle de olsa dünyanın hemen yer yerinde görülebilmektedir. İkinci husus, güvenliği oluşturan parçaların birbirleriyle bağlantılı olduğu gerçeğidir. Nitekim dünyanın bir bölgesinde ortaya çıkan ve insan yaşamını olumsuz yönde etkileyen meseleler, müdahale edilmediği takdirde, tüm insanlığı etkileyebilecek büyük çaplı sorunlara evrilebilirler. Açlık, salgın hastalıklar, uyuşturucu/silah kaçakçılığı, terörizm ve etnik/dinsel çatışmalar bu minvalde değerlendirilebilir.¹¹ Örneğin Afganistan’daki Taliban yönetiminin yardımlarıyla etkinliğini arttıran El Kaide terörü, bugün tüm dünyayı tehdit eden bir mesele haline dönüşmüştür. İnsani güvenlik yaklaşımı, genel itibarıyla Batılı ülkelerin tehdit algılamaları ve dünyaya bakış açıları üzerinden ifadesini bulmaktadır. Ne var ki, Batı Dünyası’nın insani güvenliğe olan yaklaşımı tutarlı değildir. Nitekim Batılı ülkelerin “insani güvenlik” açısından iyi durumda olmayan, otoriter ve hatta iç savaş yaşanan birçok Ortadoğu ve Afrika ülkesine silah sattığı bilinmektedir.¹² Hatta bu noktada benzer durumlarla karşı karşıya olan ülkeler arasında da ayrıma gidildiği ve Batılı ülkelerin çıkarlarına uygun hareket eden ülkelere “insani güvenlik” risklerine karşın silah satışı yapıp, finansal destek sunulurken, Batı’nın çıkarlarına aykırı hareket eden ve aynı durumda olan ülkelere “insani müdahale” gerekçesi oluşturulmaya çalışıldığı görülmektedir.¹³

İnsani güvenliğe ilişkin üçüncü önemli vurgu, erken müdahale ve önleyici tedbirler ile insan güvenliğinin çok daha kolaylıkla sağlanabileceği gerçeğidir. Ancak erken bir müdahalede bulunulabilmesi için dünya çapında yaygın bir

10 Vanessa Pupavac, “The Emotionology of International Security Paradigm”, *European Journal of Social Theory*, Cilt 7, Sayı 2, 2004, ss. 149-150.

11 Tobias Debiel ve Sascha Werthes, “Human Security on Foreign Policy Agendas”, *Institute For Development and Peace*, Rapor No. 80, 2006, s. 10.

12 Bu konuda İngiltere üzerine bir analiz için bkz. Ian Drury, “Britain Has Sold 12 Billion Arms to Tyrants and Regimes Were on Governments Own Blacklist, Damning Report Reveals”, *Daily Mail*, 17 Temmuz 2013, <http://www.dailymail.co.uk/news/article-2366452/Britain-sold-12billion-arms-tyrants-regimes-governments-blacklist-damning-report-reveals.html>, (Erişim Tarihi 7 Haziran 2016). Toby Craig Jones, “America, Oil and War in the Middle East”, *The Journal of American History*, Cilt 99, Sayı 1, 2012, ss. 208-218.

13 ABD’nin Güney Asya’da otoriter yönetim kalıplarına yaslanan ve insani güvenlik açısından kötü durumda olan ülkelere yaptığı silah satışına dair bir analiz için bkz. Sajjad Shaukat, “US Double Standard of Arms Supply in South Asia”, *Veterans Today*, 21 Şubat 2016, <http://www.veteranstoday.com/2016/02/21/us-double-standard-of-arms-supply-in-south-asia>, (Erişim Tarihi 7 Haziran 2016).

propaganda ağı kurulmalı ve sorun ile yakından ilgilenebilecek profesyonel ekipler sürekli olarak teyakkuzda olmalıdır. Dördüncü husus ise güvenlik algısının, çalışmalarının ve politikalarının insan güvenliğini hedef alacak şekilde toptan değiştirilebilmesidir.

İnsani (insancıl) güvenlik kavramının uluslararası hukuk çerçevesinde nasıl ele alındığı hususuna göz attığımızda ciddi bir belirsizlik ile karşı karşıya kalıyoruz. Nitekim özellikle Soğuk Savaş'ın ardından, dünyanın birçok bölgesinde, “insani (insancıl) müdahale” adı altında birçok operasyon gerçekleştirilmiş olmasına karşın, bu kavram, BM Antlaşması'nın “kuvvet kullanma yasağı”na getirdiği istisnalardan biri değildir. İnsancıl müdahale kavramını “kuvvet kullanma”ya istisna olacak hususlardan biri olarak BM Antlaşması'na ve dolayısıyla uluslararası hukuka yerleştirme yönündeki taleplere karşın, kavramın “siyasal” doğası, Soğuk Savaş sonrasında görünürlüğü daha da artan bu talebin, uluslararası hukuk uzmanları ve devletler nezdinde karşılık bulmasını sağlayamamıştır. Kosova'ya gerçekleştirilen müdahale, “insani güvenlik” kavramı üzerinden anlamlandırılıp uluslararası topluma sunulmuş olmasına karşın, müdahaleyi gerçekleştiren devletler dahi, “insani güvenlik” vurgusunun “kuvvet kullanma yasağı”na bir istisna olarak kabul edilmesi gerektiği yönünde net bir tavır ortaya koymamaktadır.¹⁴

Temel insan haklarından yararlanmaları engellenen kişileri koruyabilmek amacı çerçevesinde devletlerin “tek taraflı” da olsa başka devletlere müdahale edebileceğine dair belli bir görüş de bulunmaktadır. Bu bağlamda, çeşitli sebeplerle BM Güvenlik Konseyi'nde “çok taraflılığı” sağlayacak bir karar alınamıyorsa, geniş çaplı insan hakları ihlallerini engelleyebilmek amacıyla tek taraflı olarak da müdahale edilebileceğine dair bir “yapılageliş” oluşmuştur. Haiti, Somali ve Liberya'ya gerçekleştirilen “askeri” müdahaleler ise BM ve Afrika Birliği tarafından alınan kararlar doğrultusunda gerçekleştirilmiştir.¹⁵

İnsani güvenlik ekseninde gerçekleştirilecek müdahaleler ekseninde çok taraflılığı sağlayabilmek, siyasal çıkarlar bir veri olarak kabul edildiğinde, çok zor olduğu için, tek taraflı olarak gerçekleştirilecek müdahalelerin meşruiyetini arttırabilmek amacıyla özellikle 2000 yılından sonra çeşitli inisiyatifler geliştirilmeye çalışılmıştır. Koruma sorumluluğu kavramı bu inisiyatiflerden biridir. Buna göre, devlet, vatandaşlarının güvenliğini ve insan haklarının korunmasını sağlamakla yükümlüdür. Bu sorumluluk, aynı zamanda, barış, güvenlik ve istikrarın sağlanması anlamında uluslararası topluma karşı da geçerlidir. Yani ikili bir sorumluluk

14 Funda Keskin, “İnsancıl Müdahale: 1999 Kosova ve 2003 Irak Sonrası Durum”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 3, Sayı 12, Kış 2006-2007, ss. 49-70.

15 A.Fusun Arsava, “BM Güvenlik Konseyi'nin İnsan Haklarını Koruma Rolü ve Güvenlik Konseyi'nin Yetkilerinin Dayanağı ve Sınırları”, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt 4, No. 13, 2008, ss. 1-15.

rejimi geçerlidir.¹⁶ İnsani güvenlik çerçevesinde “tek taraflılığı” güçlendirmek amacıyla kullanılan bir başka inisiyatif ise “terörle mücadele” retorikidir.¹⁷ IŞİD, El Nusra, Boko Haram, El Şebab gibi radikal Selefi örgütlerin varlığı ve etkinliği de bu yapılagelişin sürekli olarak gündemde kalmasını sağlamaktadır.

Güvenikleştirme Yaklaşımının Temel Parametreleri

Siyasal güvenlik kavramı ile üzerinde durulan husus, toplumların siyasallaşması neticesinde beliren devletlerin kurumsal istikrarı ve geleceği ile devletlerin meşruiyet kaynağı olarak değerlendirdikleri ideolojilerdir.¹⁸ Toplumsal güvenliğin nasıl anlamlandırılabilceğine ilişkin olarak ön plana çıkan yaklaşım ise Kopenhag Okulu'nun öncülerinden Barry Buzan'ın ortaya koyduğu “güvenikleştirme” kavramıdır.¹⁹ İnşacı kuramın öncüllerinin üzerine temellendirilen güvenikleştirme yaklaşımı, bir durumun/husunun nasıl bir güvenlik meselesi haline geldiğini ya da getirildiğini değerlendirir. Burada amaç, sorun olarak değerlendirilen hususların ve ilişkilerin güvenlik meselesi olmaktan çıkarılması ya da güvenikleştirilmesidir (desecuritization) ve sadece devletin bekasını oldukça yakından ilgilendiren faktörlerin güvenlik ile ilişkilendirilmesidir.²⁰

Güvenikleştirme sürecinde, söylem üzerinden sosyal olarak inşa edilen bir tehdit anlayışı geçerlidir. Özneler arası geçirgenliği şekillendiren söylem ne denli etkili kullanılırsa, bir meselenin öncelikle siyasal alanın merkezine çekilmesi, ardından da varoluşsal bir tehdit olarak güvenikleştirilmesi o denli kolay olmaktadır.²¹ Güvenikleştirme sürecinin işletilebilmesi için güvenikleştirici bir aktör (devlet/hükümet), güvenliğinin tehlikeye düştüğü ifade edilen bir referans nesnesi ve güvenikleştirmeyi kabul edecek alımlayıcı bir kitle (halk/ulus) gerekli olan kıstaslardır. Bu süreç içerisinde önemli olan nokta, alımlayıcı kitlenin, yani toplumun, üzerinde durulan meseleye ilişkin olağanüstü tedbirler alınmasına rıza göstermesidir. Buzan ve Waever'e göre, güvenikleştirme sürecinde üzerinde durulan referans nesnesi genel itibarıyla kimliktir. Hatta bu durum Huysmans tarafından da kabul edilmektedir. Ona göre, göç gibi bir husus dahi, ancak ulusal ya da, AB

16 Keskin, “İnsancıl Müdahale...”, ss. 55-57.

17 Jonathan Gilmore, “A Kinder, Gentler Counter-Terrorism: Counterinsurgency, Human Security and the War on Terror”, *Security Dialogue*, Cilt 42, No. 1, 2011, ss. 21-37.

18 Barry Buzan, Ole Waever ve Jaap De Wilde, *Security: A New Framework For Analysis*, (Boulder, Co: Lynne Rienner Publishers, 1998).

19 Barry Buzan, “New Patterns of Global Security in the Twenty-First Century”, *International Relations*, Cilt 67, Sayı 3, 1991, ss. 431-451.

20 Rita Floyd, “Human Security and the Copenhagen School's Securitization Approach: Conceptualizing Human Security As a Securitizing Move”, *Human Security Journal*, Sayı 5, 2007, ss. 38-43.

21 Michael C. Williams, “Modernity, Identity and Security: A Comment on the Copenhagen Controversy”, *Review of International Studies*, Cilt 23, No. 3, 1998, ss. 435.

özelinde olduğu üzere, ulus-aşırı kimliklere zarar vereceği düşünülürse bir tehdit olarak kabul edilmektedir.²² Özneler arası geçirgenliğin pekiştirilmesi çerçevesinde görsellik de söylemi güçlendirecek bir faktör olarak değerlendirilebilir. Örneğin, 11 Eylül Saldırısı'nın TV'lerden canlı yayınlanmasının ABD halkının tehdit algısını nasıl etkilediği²³ hususu Michael Williams tarafından güvenlik ve tehdit algısının ABD özelinde kurgulanması bağlamında önemli görülmüştür. Yine Hansen'e göre, Danimarka'da yayınlanan Hz. Muhammed karikatürlerinin İslam Dünyası'nda nasıl algılandığı ortadadır.²⁴ Frank Möller ise, 11 Eylül Saldırısı'nın görüntüleri ile Irak İşgali sonrası ortaya çıkan manzarayı birlikte ele alarak, ABD ve Batı Dünyası ile Müslümanlar ve Ortadoğu halkları özelinde bir güvenleştirme kıyaslamasına girişmiştir.²⁵ Huysmans, güvenleştirme kavramının, üzerinde durduğu tehdit söylemi çerçevesinde, halkın belli bir siyasal topluluğa bağlanma hızını/oranını arttırdığını belirtmektedir.²⁶ Yani güvenleştirme, belli düşünsel farklılıkların törpülenmesi amacıyla etkin olarak kullanılabilir. Güvenleştirme hususunda en etkin aktör devlet imkânlarını kullanma yetkisine sahip olan hükümetlerdir.²⁷ Zira bürokratları ve medyayı kontrol etme ve diğer aktörleri de istediği yöne sevk etme kapasitesine sahiptir.

Devletlerin sınırlarıyla toplumların sınırlarının çok ender olarak birbirleriyle uyuyor olması, Kopenhag Okulu'nun toplumsal güvenlik anlayışını ön plana çıkarmasının temel nedenlerinden biri olarak görülmektedir.²⁸ Kendi toplumsal kimliklerine dayalı bir devleti bulunan, ancak, bu devlet içerisinde değil de farklı bir toplumsal/ulusal kimliğe dayalı olarak kurgulanmış devletlerde yaşayan grupların, kendi toplumsal kimliklerine dayalı olarak kurulmuş devletlerle kurdukları ilişkiler, bu bağlamda irdelenmelidir.

Göç ile yatay ve dikey rekabet faktörleri, Ole Waever'in toplumsal güvenliğe yönelik tehdit olarak betimlediği en önemli hususlar olarak belirmektedir. Bir bölgeye göç ile taşınan bir halk, sahip olduğu nüfus bağlamında, belli bir zaman sonra siyasal ve ekonomik kontrolü ele geçirebilir.²⁹ Yatay rekabet çerçevesinde, coğrafi ve siyasal görünürlüğü sürekli artan bir toplumun etkinliğinin genişlemesi

22 Jef Huysmans, "The European Union and the Securitization of Migration", *Journal of Common Market Studies*, Cilt 38, Sayı 5, 2000, ss. 751-777.

23 Michael C.Williams, "Securitization and the Liberalism of Fear", *Security Dialogue*, Cilt 42, No. 4-5, 2011, ss. 453-463.

24 Lene Hansen, "Theorizing the Image For Security Studies: Visual Securitization and the Muhammad Cartoon Crisis", *European Journal of International Relations*, Cilt 20, Sayı 10, 2011, ss. 1-24.

25 Frank Möller, "Photographic Interventions in Post 9/11 Security Policy", *Security Dialogue*, Cilt 38, No. 2, 2007, ss. 179-196.

26 Huysmans, "The European...", ss. 751-777.

27 Buzan, Waever ve De Wilde, *Security: A New...*, ss. 40-41.

28 Ole Waever, "Toplumsal Güvenliğin Değişen Gündemi", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 5, Sayı 18, 2008, ss. 153-155.

29 A.g.e, ss. 158-159.

ve sahip olduğu dil ve kültür unsurları ile diğerlerini etkilemeye başlaması söz konusudur. Küreselleşmeye paralel olarak Batılı yaşam anlayışının yaygınlaşması bu durumun en açık örneğidir. Dikey rekabette ise, bir toplumun bölgesel bütünleşme projesi ya da ayrılıkçı bir isteklilik sonucu sahip olduğu kimliği tamamen reddetmesi ve daha geniş ya da dar kapsamlı kimlikleri benimsemesi söz konusudur.

Bir toplumun doğurganlık oranı düşerken, başka bir toplumun nüfus artış oranının yükselmesi de, doğurganlık oranı düşen toplumsal grubun güvenikleştirmeye başvurmasını gerektirebilir.³⁰ Doğurganlık oranı artan toplumsal grup azınlık konumundaysa, çoğunluğu oluşturan grubun denetiminde olan siyasal iktidarın göç baskısı ya da belirtilen grubun nüfus artışını durdurmayı hedefleyen uygulamalarıyla da karşılaşabilir. Hiç şüphesiz, bu durum, azınlık grubu için bir güvenikleştirme sebebi haline gelmektedir.³¹ Kopenhag Okulu'nun öngördüğü toplumsal güvenlik kavramını etkileyen bir diğer unsur da dindir. Zira din, kimlik tabanlı bir sürekliliğe eklenmiş ve onlar-biz ayrımının kolaylıkla yapılandırılabilceği bir niteliği içselleştirmiştir. Topluluklar arasında herhangi bir çatışmanın belirmesi halinde, din unsuru toplumsal bir araç görevini üstlenebilmekte ve din, kimliğe dair bir referans nesnesi olarak addedilmektedir.³²

Güvenliğe post-yapısalcı bir noktadan bakan analizlerin de Kopenhag Okulu'nun öngördüğü ve belli hususların siyasal alanın dışına taşınması ile ilgili olan güvenikleştirme yaklaşımı ile ciddi paralellikleri bulunmaktadır.³³ Ne var ki, post-yapısalcılar ile Kopenhag Okulu'nun güvenliğe olan yaklaşım bağlamında birbirinden farklılaştığı önemli bir nokta bulunmaktadır. Post-yapısalcılar, Kopenhag Okulu'nun öngördüğü güvenikleştirme yaklaşımını güveniğin inşasında indirgemeci bulmakta ve güvenliği negatif bir çerçevede ele alarak belli hususları siyasal alanın tamamen dışına taşımayı doğru bulmamaktadır.³⁴ Bill McSweeney, sosyal inşacılığın üzerine temellendirilmeye çalışılan kimlik söylemini fazla objektif bulmuş ve Kopenhag Okulu'nun kimliği "verili" olarak gördüğünü iddia etmiştir. McSweeney'e göre, kimlik, inşa sürecinde yaslanılabilecek bir unsur olmaz. Nitekim kimlik oluşumu kaygan bir zemin üzerinde hareket eder, sabit değildir ve Anderson'un altını çizdiği gibi hayalidir. McSweeney'e göre, kimlik, her

30 A.g.e.

31 Jef Huysmans, *The Politics of Insecurity: Fear, Migration and Asylum in the EU*, (New York: Routledge Publishing, 2006), ss. 44-62.

32 Carsten Bagge Laustsen ve Ole Waever, "In Defence of Religion: Sacred Referent Objects For Securitisation", *Millennium Journal of International Studies*, Cilt 39, Sayı 3, 2000, ss. 705-739.

33 Iain Mackenzie, "Unravelling the Knots: Post-Structuralism and Other Post-Isms", *Journal of Political Ideologies*, Cilt 6, No. 3, 2001, ss. 331-345.

34 Lene Hansen, "A Case For Seduction? Evaluating the Post-Structuralist Conceptualization of Security", *Cooperation and Conflict*, Cilt 32, No. 4, 1997, ss. 369-397.

daim bir “anlatıdır”, değişkindir ve süreç içerisinde oluşur/oluşturulur. Ona göre, “ulusal kimlik” de verili bir unsur değildir.³⁵

Güvenlik üzerine yeni söylemlerle ortaya çıkan Paris Okulu’nun güvenikleştirmeye olan bakış açısı ise, Kopenhag Okulu’nun yaklaşımını söz edimi boyutuna fazlaca entegre olmuş görmekte ve bu yönden eleştirmektedir. Didier Bigo’ya göre, güvenikleştirme eylemini yalnızca söz ediminin beraberinde getirdiği acil uygulamalar bağlamında düşünmemek gerekir. Bu noktada, Bigo, göç hususuna atıfta bulunmuş ve göçmenlerin birer güvenlik sorunu olarak algılanır hale gelmesinde güvenlik algısının merkezinde konumlanan polis ve askerlerin tutumlarından ve bu tutumun uzun vadede topluma olan yansımalarından bahsetmiştir.³⁶ Paris Okulu, söylem yoluyla güveniksizleştirme eylemini gerçekleştirmenin çok güç olduğunu ve bunun için teknik imkanların yanı sıra, tehlikenin tanımına ve neyin tehdit olduğuna ilişkin “ortak” bir anlayışın profesyonel güvenlik mekanizmaları arasındaki ilişki üzerinden anlamlandırılması gerektiğini belirtmektedir.³⁷

Güvenlik söylemi ve buna bağlı tehdit algısının “tarihsel yapıların ve işlevlerin, devletler ve özellikle devletleri şekillendiren toplumlar arasındaki anlaşmazlıkların inşa ettiği bir süreç” olduğunu kaydeden Lipschutz, Waever’in güvenikleştirmeyi kısa vadeli betimleyen görüşüne taraftar olmamıştır.³⁸ Rita Abrahamsen ise, bir hususun risk faktörü olarak değerlendirilmesi ile güvenikleştirilmesi arasında belli bir fark olması gerektiğini ve demokrasinin iyi işlediği devletlerde bu farklılığın daha işlevsel olduğunu düşünmektedir.³⁹ Balzacq, Waever’in güvenikleştirme yaklaşımında alımlayıcı kitlenin fazla önemsenmediğini ve söylem içeriğinin ön planda tutulduğunu, hâlbuki güvenikleştirme sürecinde söz edimini gerçekleştiren aktör ile alımlayıcı kitle arasındaki müzakere sürecinin, söz ediminin güvenikleştirme ile sonlanması anlamında çok daha ön planda tutulması gerektiğini ifade etmektedir.⁴⁰

Eleştirel Güvenlik bağlamında Paris Okulu’nun dışında kalan bir başka “okul” olarak değerlendirilen Galler Okulu ise, Kopenhag Okulu’nun güvenikleştirme

35 Bill McSweeney, “Durkheim and the Copenhagen School: A Response to Buzan and Waever”, *Review of International Studies*, Cilt 24, No. 1, 1998, ss. 137-140.

36 Didier Bigo, “Internal and External Aspects of Security”, *European Security*, Cilt 15, No. 4, 2006, ss. 385-404.

37 Case Collective, “Critical Approaches to Security in Europe: A Networked Manifesto”, *Security Dialogue*, Cilt 37, No. 4, 2006, ss. 457.

38 Ronnie D.Lipschutz, “On Security”, *On Security*, Ronnie D.Lipschutz (der.), (New York: Columbia University Press, 1995), ss. 1-23.

39 Rita Abrahamsen, “Blair’s Africa: The Politics of Securitization and Fear”, *Alternatives: Global, Local, Political*, Cilt 30, No. 1, 2005, ss. 55-80.

40 Thierry Balzacq, “Enquiries into Methods: A New Framework For Securitization Analysis”, *Securitization Theory: How Security Problems Emerge and Dissolve*, Thierry Balzacq (der), (New York: Routledge Publishing, 2010), ss. 31-54.

yaklaşımını askeri güvenliğe odaklı, dışlayıcı ve tekdüze bulmaktadır.⁴¹ Bu okulun en önemli isimlerinden Richard Wyn Jones, toplumun daha sessiz kesimlerine de odaklanılması gerektiğini belirtmektedir.⁴² Jones, Kopenhag Okulu'nun, güçlü aktörlerin söz edimini göz önünde bulunduran bir yaklaşım sergilediğini ifade etmekte ve güvenlikleştirme sürecinin birbiriyle yarışan söz edimleri arasında bir mücadeleye dönüştüğünü iddia etmektedir. Bu okulun önemli isimlerinden Ken Booth ve Paul D. Williams'a göre, Kopenhag Okulu'nun öngörülleri, realizmin kullandığı kavramlardan fazlaca etkilenmiştir.⁴³ Bu minvalde, devlet yöneticilerinin "dışsal tehditlerin" belirlenmesi ve verilecek cevapların tespit edilmesindeki belirgin rollerinin altının çizilmesi ve tehdide verilecek cevabın tıpkı "realizm"de olduğu gibi öncelikle "askeri" bağlamda düşünülmesi, Kopenhag Okulu-Realizm ilişkisi ekseninde ortaya konmaktadır. Booth, insan hakları ihlalleri, azınlıkların baskılanması, fakirlik gibi hususların, "geleneksel" güvenlik teorileri tarafından göz ardı edildiğini ve bu konularda "insani gelişim" odaklı adım atılmadan güvenliğin sağlanamayacağını belirtmektedir.⁴⁴

Paul D. Williams'a göre, güvenlikleştirme yaklaşımının kimlik tabanlı analizleri, çok etnikli devletlerde çıkan toplumsal problemleri anlamlandırma noktasında kayda değer bir çabadır. Ancak o, bu yaklaşımın eleştirilecek önemli eksiklikleri olduğunu ifade etmektedir. Bunlardan birincisi, başarılı güvenlikleştirmenin nasıl olduğuna ilişkin kafa karışıklığıdır. Burada daha çok, bu güvenlikleştirme anlayışının yalnızca söz edimi olarak mı kalacağı, yoksa beraberinde getireceği belli uygulamalardan mı bahsedildiği ve bu anlayışı kabul etmek istemeyenlere ilişkin ne tür bir yaklaşım geliştirileceğinin belirsizliği üzerinde durulmaktadır. İkincisi, güvenlikleştirme yaklaşımının beraberinde getirdiği acil durum tedbirlerinin varolan hukuki, etik ve siyasal değerlerle uyumlu olmamasına karşın süreklilik arz eder hale gelmesi durumunda ne olacağının belirsiz olmasıdır.⁴⁵ Üçüncü husus ise güvenlikleştirmenin zamanlamasına ilişkindir. Nitekim Abrahamsen'e göre, söz edimi yoluyla gerçekleştirilen güvenlikleştirme, ancak belli aşamalardan

41 Rita Floyd, "Towards a Consequentialist Evaluation of Security: Bringing Together the Copenhagen and the Welsh Schools of Security Studies", *Review of International Studies*, Cilt 33, No. 2, 2007, ss. 327-350.

42 Richard Wyn Jones, "Message in a Bottle? Theory and Praxis in Critical Security Studies", *Contemporary Security Policy*, Cilt 16, No. 3, 1995, ss. 299-319.

43 Bkz. Paul D. Williams, "War", *Security Studies: An Introduction*, Paul D. Williams (der.), (New York: Routledge Publishing, 2013), 187-205. Ken Booth, "Security and Emancipation", *Review of International Studies*, Cilt 17, No. 4, 1991, ss. 313-326.

44 Ken Booth, "Realities of Security: Editor's Introduction", *International Relations*, Cilt 18, No. 1, 2004, ss. 5-8.

45 Jürgen Haacke ve Paul D. Williams, "Regional Arrangements, Securitization and Transnational Security Challenges: The African Union and the Association of Southeast Asian Nations Compared", *Security Studies*, Cilt 17, 2008, ss. 778-783.

geçerek (normal, endişe verici, risk ve varoluşsal tehdit) sonuca ulaşabilmekte ve ancak o zaman acil durum tedbirleri alınabilmektedir.⁴⁶

Keith Krause ve Michael Williams ise yaptıkları çalışmada Galler Okulu'ndan farklı bir duruş ortaya koymaya çalışmışlardır. Her iki yazar da, geleneksel güvenlik yaklaşımlarının devlet odaklı bakış açısını sorgulamak ve güvenliğe ilişkin varolan bakış açısının yapı-sökümünün yapılması gerektiğini kaydetmektedir.⁴⁷ Michael Williams, güvenikleştirme yaklaşımını “egemen” gücün “diğerlerini” kontrol etmek ve siyasal alanı kendi çıkarlarına uygun bir şekilde dizayn etmek için kullandığı bir yaklaşım olduğunu belirtmektedir.⁴⁸ Williams'a göre güvenikleştirme, toplumsal elitler/seçkinler tarafından, belli amaçlara erişebilmek, belli programları, ideolojileri meşru kılabilmek ve uygulanmak istenen politikaları topluma kabul ettirebilmek için kullanılmaktadır.⁴⁹

Irak'taki İnsani Güvenlik Boşluğunun Güvenikleştirme Yaklaşımı ile Değerlendirilmesi

Osmanlı'nın Basra, Bağdat ve Musul vilayetleri olarak yönettiği toprakların bir araya getirilmesi ve Bağdat merkezli tek bir siyasal birim etrafında birleştirilmesi ile bağımsız bir devlet haline getirilen Irak,⁵⁰ ulusal bir kimlik geliştirme, yani bir Iraklılık bilinci oluşturabilme konusunda bir türlü istenen başarıyı gösterememiştir.

Osmanlı, bu üç vilayeti yönetirken, genel itibarıyla şehir merkezlerinde konumlanmış zengin eşraf aileleriyle, bölgeye gönderdiği valiler arasında oluşan bağlara çok önem vermiştir.⁵¹ Tanzimat döneminden itibaren yönetsel ve askeri alanlarda gerçekleştirilen reform girişimlerini uygulayacak kişileri yetiştirebilmek için açılan okullara kaydolanların önemli bir bölümü “eşraf” ailelerinin çocukları olmuş ve bu kişiler daha sonra vilayet yönetimlerinde önemli görevlere gelmişlerdir.⁵² Basra ve Bağdat'ta yaşayan Şii Araplar ise genel itibarıyla dini eğitim almayı tercih etmiş ve modern eğitim imkânlarından ve devlet yönetiminden uzak

46 Abrahamsen, “Blair's...”, s. 59.

47 Keith Krause ve Michael C.Williams, “Broadening the Agenda of Security Studies: Politics and Methods”, *Mershon International Studies Review*, Cilt 40, No. 2, 1996, ss. 229-254.

48 Williams, “Words, Images...”, ss. 511-531.

49 Michael C.Williams, “Words, Images, Enemies: Securitization and International Politics”, *International Studies Quarterly*, Cilt 47, 2003, ss. 511-531.

50 William L. Cleveland, *Modern Ortadoğu Tarihi*, Mehmet Harmancı, çev. (İstanbul: Agora Kitaplığı, 2008), ss. 229-230.

51 Charles Tripp, *A History of Iraq*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2000), ss. 8-20.

52 A.g.e., s. 14-15.

durmayı sürdürmüştür.⁵³ II. Abdülhamid döneminde, İslamcılık ideolojisinin ön plana çıkması ve yerel unsurlardan destek alarak imparatorluğu dağılmaktan kurtarmak gibi faktörler göz önünde bulundurularak Bağdat, Musul ve Basra'da da yerel eşrafın etkinliği artmıştır.⁵⁴ Ne var ki, İttihat ve Terakki döneminde merkezîliğe ve özellikle I. Dünya Savaşı'nın hemen öncesinde Türkçülük düşüncesine yapılan vurgu, Arap ulusçuluğunun yükselişi ile birleştiği noktada Mezopotamya'ya da etki etmiştir. Öyle ki, toprak sahibi ve zengin eşrafın dışında, modern eğitim alarak Osmanlı devlet teşkilatında önemli görevler alan isimler dahi Arap ulusçuluğuna eklenmiş ve bağımsız bir Arap devleti düşüncesine yönelmişlerdir. Ancak bu düşüncenin "bütüncül" bir görünüm aldığı söylenemez. Şii Araplar, bu konuda genel itibarıyla geri planda kalmıştır ancak özellikle Basra'ya çıkarma yapan İngilizlere karşı, din adamlarının önderliğinde mücadele etmekten de geri durmamışlardır.⁵⁵

I. Dünya Savaşı sonrası İngiliz güdümünde ve Sünni Arap bir kralın (Kral Faysal) yönetimine bırakılan Irak'ta, Osmanlı yönetiminden uzaklaşarak Arap ulusçuluğuna yönelen Nuri El Said gibi isimler de yer almıştır. Bu dönemde ulusal kimlik geliştirme yönünde bazı hamlelerde bulunulmuş, özellikle Satı-el Husri'nin eğitim alanındaki reform çabalarıyla Arap ulusçuluğuna bilimsel ve eğitim odaklı bir katkı sunulmaya çalışılmıştır. Ne var ki, bu çabalar, özellikle Arap olmayan kesimde ciddi tedirginliğe yol açarken, çoğunluğu oluşturan Şii Arapların yönetime ilişkin taleplerinin karşılığı olarak görülmemiş ve II. Dünya Savaşı ile kesintiye uğramıştır. Temmuz 1958'de gerçekleştirilen askeri darbeye kadar Nuri El Said'in kontrolünde İngiltere yanlısı görünümünü koruyan Irak, yaşanan darbe sonrası General Abdülkerim Kasım'ın liderliğinde bir cumhuriyete dönüşmüş ve Kasım'ın, Kürtler başta olmak üzere,⁵⁶ önceki dönemde bastırılan etnik/dinsel ya da siyasal gruplara daha fazla hak tanıma yönündeki çabalarına rağmen, ülkedeki toplumsal/siyasal gerginlik engellenememiştir. Bunun önemli nedenlerinden biri, Kasım'ın zamanla Kürtler, Şii Araplar ve Komünistler başta olmak üzere çeşitli grupların desteğini kaybetmesi ve Sünni Arapların da Mısır lideri Cemal Abdülnasır'ın kişiliğinde cisimleşen otoriter ve farklılıkları dışlayan Arap ulusçuluğu fikrine yönelmiş olmasıdır. Nitekim 1963'te gerçekleşen bir başka askeri darbe ile Kasım devrilmiş ve Arap ulusçuları ile Baas Partisi'nin desteğiyle darbenin

53 Peter Sluglett ve Marion Farouk-Sluglett, "Some Reflections on the Sunni/Shi'i Question in Iraq", *British Society For Middle Eastern Studies Bulletin*, Cilt 5, No. 2, 1978, ss. 79-87.

54 Gökhan Çetinsaya, *The Ottoman Administration of Iraq, 1890-1908*, (London: Routledge Publishing, 2006).

55 Meir Litvak, "A Failed Manipulation: The British, the Oudh Bequest and the Shi'i Ulama of Najaf and Karbala", *British Journal of Middle Eastern Studies*, Cilt 27, No. 1, 2000, ss. 69-89.

56 Kasım, Kürtlerin siyasal taleplerine odaklanan siyasal partilerin "Kürt" ismi taşıyan isimlerini Bağdat'a davet etmiş, onlara Bağdat'ta temsilcilik açma izni vermiştir. Hatta bu dönemde Kürtlere, Kerkük'ün de dahil olacağı özerk bir yönetim oluşturma yönünde izin verilmesinin düşünüldüğü de ifade edilmektedir.

lideri ve Nasır yanlısı General Abdüsselam Arif cumhurbaşkanı olmuştur. Ne var ki, 1967 Savaşı ile birlikte Nasır'ın başarısızlığa uğraması ve Baas Partisi'nin artan etkinliği 1968'de gerçekleşen bir başka askeri darbeye yönetimin Baas Partisi yanlısı subayların eline geçmesine neden olmuştur. Arap ulusçuluğu, sosyalizm ve otoriter yönetim kalıplarının bileşimiyle kurgulanan Baasçı anlayış, devletin Sünni Araplar dışındaki toplumsal grupları yönetime dahil etme konusunda isteksiz olması nedeniyle başarılı olamamıştır. Saddam Hüseyin ise, bu durumu daha da konsolide eden isim olmuştur. İran ile yaşanan savaş esnasında Şii Araplara ve Kürtlere olan güvensizliğini birçok kanlı eylemle ortaya koyan Saddam, I. Körfez Savaşı öncesinde, esnasında ve sonrasında bu gruplara yönelik baskısını sürdürmüştür. Saddam'ın devrilmesi sonrasında, çoğunluğu oluşturan Şiiilerin Bağdat'ta kontrolü ele alması ve gerek Saddam'dan önce, gerekse de onun döneminde birkaç kez ayaklanan, ancak her defasında başarısızlığa uğrayan Kürtlerin bağımsızlığın eşiğine gelmesi, Saddam dönemi ile ilişkilendirilen Sünni Arapların geri plana itilmesini beraberinde getirmiştir.

Irak'taki insani güvenlik krizinin arkasında yatan en önemli faktörlerden biri İslam Dünyası'nda oldukça derin bir çatlak oluşturmakta olan Sünniler ve Şiiler arasındaki mezhep çatışmasının siyasal arenaya olan olumsuz yansımalarıdır.⁵⁷ Bir diğer önemli husus ise, Irak'ın, çoğunluğu oluşturan Arapların dili, kültürü ve yaşayışlarına göre düzenlenmek istenmesi ve bu durumun Arap olmayan kesimler arasında yarattığı hoşnutsuzluk üzerine bina edilen siyasal meşruiyet krizidir.⁵⁸ Nitekim ülkenin kuzeyinde yaşamakta olan Kürtlerin geliştirdiği ve Mesud Barzani'nin söylemleriyle⁵⁹ uluslararası basına da yansıyan siyasal ayrılıkçılık fikri, bu meşruiyet krizinin bir yansımasıdır. Bu durum, Lipschutz'un da üzerinde durduğu üzere, Irak'ta güvenikleştirme girişimlerinin arka planında yatan faktörlerin, Sünni-Şii ayrımı ve Arap olan-olmayan gerilimi gibi oldukça uzun erimli birer mahiyete sahip olduğunu göstermektedir. Abrahamsen'in özellikle altını çizdiği, bir hususun "risk unsuru" olarak değerlendirilmesi ve güvenikleştirilmesi noktasında "demokratik" devletlerin daha tutarlı hareket ettiği düşüncesi Irak bağlamında anlaşılabilmektedir. Tarihinin hiçbir döneminde demokratik bir siyasal kültüre sahip olamamış olan Irak'ta, iktidarı elde eden aktör/grupların, diğer toplumsal grupları tehdit olarak algılayarak (Sünni Arap Saddam'ın, Şiiler ve Kürtlere yönelik politikaları ve devlet aygıtını Tikrit'ten kendi aşiret çevresinden

57 Veysel Ayhan, "Ortadoğu'daki Şii-Sünni Gerginliği ve Türkiye", *Ortadoğu Analiz*, Cilt 4, Sayı 38, 2012, ss. 18-24.

58 Mumtaz Lalani, "Still Targeted: Continued Persecution of Iraq's Minorities", *Minority Rights Group International Report*, Haziran 2010.

59 Aram Rifaat, "The Fundamental Characteristics of the Kurdish Nationhood Project in Modern Iraq", *Middle Eastern Studies*, Cilt 52, No. 3, 2016, ss. 488-504.

oluşturması gibi) devleti kendi kimliklerine göre inşa etmeye kalktıkları dikkate alındığında bu durum açıkça ortaya çıkmaktadır.

Paul D. Williams'ın da altını çizdiği üzere, Kopenhag Okulu'nun kimlik temelli analizi, farklı etnik ve dinsel grupları bünyesinde barındıran Irak'taki siyasal sorunların anlamlandırılması açısından önemlidir. Ülkenin bağımsızlığından 2003 yılında yaşanan ABD müdahalesine kadar geçen sürede, siyasal/ekonomik işleyiş, nüfusun çoğunluğunu oluşturan Şii Arapların değil de Sünni Arapların kontrolünde kaldığı için, Şiiler, Irak ulusal kimliğini ikinci plana itmiş ve Kürtler ile diğer kimlik grupları gibi Irak'a yabancılaşmışlardır. 2003'ten sonra ise tersi bir durum yaşanmış, Irak merkezi hükümeti nüfusun çoğunluğunu oluşturan Şii Arapların kontrolünde işlemeye başlarken,⁶⁰ Kürtler, I. Körfez Savaşı sonrası ülkenin kuzeyinde oluşturulan Kürt siyasal varlığına anayasal bir meşruiyet kazanmışlardır.⁶¹ Yani McSweeney'in vurguladığı gibi, güvenikleştirmenin üzerine temellendirileceği "ulusal kimlik" değişken bir nitelik göstermiştir.

Michael Williams, güvenikleştirme yaklaşımının hayata geçirilmesinde toplumsal elitlerin meşrulaştırıcı rolünün öneminden bahsetmektedir. Irak'ta genel itibarıyla aşiret lideri ya da din adamı rolünü içselleştirmiş toplumsal elitler, bu bağlamda söylem unsurunu etkin bir şekilde kullanmaya çalışmaktadır. Aynı durum Jones tarafından da, birbirleriyle yarışan "söz edimleri"nin mücadelesi olarak değerlendirilmiştir. IŞİD'in Musul'u işgalinden önce, Sünni aşiret reislerinin, daha önce başbakanlık koltuğunda oturmuş Nuri El Maliki hükümetini, Osmanlı-Safevi rekabetine referansla "faşist Şii Safevi gestaposu" olarak adlandırmaları,⁶² aynı zamanda aşiret reisi olan Mesud Barzani'nin bağımsızlık yönündeki söylemleri ve Ayetullah Ali Sistani ile Ammar El Hekim ve Mukteda El Sadr gibi büyük önem atfedilen Şii din adamlarının, Iraklı Şiilerin en önemli siyasal önderleri olmaları bu bağlamda önemlidir. Iraklı aşiret reisleri ile dini önderler, kendi rollerinin ve meşruiyetlerinin altını kalın çizgilerle çizebilmek ve merkezi hükümetten gelebilecek itirazları/saldırıları engelleyip kendi toplumsal/siyasal meşruiyetlerini sağlamlaştırabilmek için neyin toplumsal güvenliğe yönelik bir tehdit olduğu/olacağı hususunda karar verme yetisini ellerinde tutmaya çalışmaktadır. Irak Yüksek İslam Konseyi lideri Şii lider Seyid Ammar El Hekim'in, ülkedeki

60 Bayram Sinkaya, "Amerikan Askerlerinin Çekilmesinden Sonra Irak-İran İlişkileri", *SETA Rapor*, Sayı 9, Mayıs 2013, s. 6.

61 Serhat Erkmen, "Kuzey Irak'ta Yeni Anayasa Taslağı Üzerine Değerlendirmeler", *ORSAM Gündem Analiz*, Sayı 4, Ağustos 2009.

62 Ali Abel Sadah, "Irak El Kaidesi'nden Mezhepsel Şiddeti Artırma Sinyali", *Al Monitor*, 31 Mayıs 2013, <http://www.al-monitor.com/pulse/tr/originals/2013/05/al-qaeda-iraq-statement-sectarian-tensions.html>, (Erişim Tarihi 5 Haziran 2016).

“hükümet krizine” dair açıklamaları⁶³ ile bir başka Şii lider olan Mukteda Es-Sadr’ın “gerçekleştirilemeyen reformlar nedeniyle” hükümeti suçlayan ve halkı ayaklanmaya davet eden söylemleri⁶⁴ büyük ses getirmekte ve bu durum Barzani’nin “bağımsızlık yanlısı” açıklamaları ile birleştiği noktada, din adamları ya da aşiret liderlerinin söylemlerinin güvenlikleştirme çerçevesinde ne denli önemli olduğunu göstermektedir.

Irak’ta yaşayan toplumların birbirleriyle olan kültürel farklılıkları ve siyasal rekabetleri, birbirlerini birer tehdit olarak yapılandırmalarına ve siyasal iktidarı bir şekilde eline geçiren kesimin bürokrasi, yargı, polis ve ordu gibi kurumları kendi toplumsal kimliklerine uygun ve rakip olarak gördükleri diğer toplumsal grupların taleplerini bastırmak için de kullanmalarına neden olmaktadır. Bu durum, Paul D. Williams’ın altını çizdiği üzere, güvenlikleştirmeyi gerçekleştiren grubun devlet aygıtının işleyişini kontrol altına alarak, farklı toplumsal gruplar arasındaki anlaşmazlıkları devlet aygıtı aracılığıyla kendi lehlerine çözmeye çalışmalarını beraberinde getirmektedir. Saddam Hüseyin’in, Tikrit başta olmak üzere “Sünni üçgeni” olarak bilinen Samarra, Ramadi ve Felluce gibi şehirlerden getirerek istihbarat, polis ve orduya yerleştirdiği Sünni Arap yöneticiler döneminde, Baas ideolojisi ve Sünni Arap ayrımcılığına yaslanan devlet aygıtına karşı çıkan Şiiiler ile Kürtlere uygulanan baskı ve şiddetin,⁶⁵ Nuri El Maliki döneminde başta dönemin cumhurbaşkanı yardımcısı Tarık Haşimi ve başbakan yardımcısı Salih Mutlak olmak üzere birçok politikacının farklı iddialar ile tutuklanmak istenmesi üzerinden Sünni Araplara yönlendirilmesi⁶⁶ bu duruma bir örnek olarak gösterilebilir. Irak’ta yaşayan toplumların, kimliklerini güvenlikleştirme bariyerinin arkasına yerleştirmeleri sürecinde, yaşanan katliamları söylem yoluyla nesilden nesile aktarmaları ve böylece toplumlararası nefreti sürekli hale getirmeleri önemli bir rol oynamaktadır. Kürtlere karşı uygulanan Halepçe Katliamı,⁶⁷ 1982’de Şii Arapları hedefleyen Duceil Katliamı ve 1991’deki I. Körfez Savaşı esnasında Basra yakınlarında Şiiilere yönelik gerçekleştirilen katliamlar, bugünkü toplumsal/siyasal krizi hazırlayan ve güvenlikleştirme girişimlerine eklenen önemli gelişmeler olarak görülmelidir. Bu örnekler, Booth tarafından altı çizilen ve Kopenhag Okulu’nun

63 "Sayyid Ammar Al Hakim: We Support Any Ministerial Change If Based on Sound Assessments", *Al Mejlis*, Şubat 2016, <http://www.almejlis.org/en/MakePdf/News/5623>, (Erişim Tarihi 5 Haziran 2016).

64 "Irak'ta Şii lider Sadr'dan Büyük Ayaklanma Çağrısı", *NTV*, 5 Haziran 2016, http://www.ntv.com.tr/dunya/irakta-sii-lider-sadr-dan-buyuk-ayaklanma-cagrisi,Void6jfsz0K_yF7EyH96iA, (Erişim Tarihi 5 Haziran 2016).

65 Iraklı Kürtlerin 1974 ve 1983 ayaklanmaları ile I. Körfez Savaşı esnasında Şii Arapların ayaklanması Saddam yönetimine yönelik en önemli itirazlar olarak görülebilir. Bkz. İhsan Kaymaz, "Arap-Kürt Karşıtlığı Temelinde Irak'ın Parçalanmasına Giden Yol ve Türkiye", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, Haziran 2005, ss. 7-33.

66 "Sünni Lidere Tutuklama Emri", *Al Jazeera Turk*, 19 Aralık 2011, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/sunni-lidere-tutuklama-emri>, (Erişim Tarihi 5 Haziran 2016).

67 Veysel Ayhan, "Halabja Genocide and Anfal Operation", *IMPR*, 17 Nisan 2013, http://www.impr.org.tr/en/halabja-genocide-and-anfal-operation/#.U-JNseN_vu0 (Erişim Tarihi 15 Mart 2016).

öngördüğü güvenlikleştirme yaklaşımının genel itibarıyla realizm ile yakın ilişkisi olduğu yönündeki iddiaya da haklılık payı kazandırmaktadır.

Başarılı bir güvenlikleştirmenin, güvenlikleştirmeyi gerçekleştiren aktörün konumuna, yani öznelere toplum içerisindeki rollerine bağımlı olduğu dikkate alındığında, aynı zamanda siyasal güce de sahip olan aşiret reisleri ve din adamlarının söz edimi aracılığıyla şekillendirilen güvenlikleştirme sürecinde önemli bir role sahip oldukları söylenebilir.⁶⁸ Irak'ta Sünni Arapların önemli isimlerinden, İslami Partisi lideri İyad Es-Samarrai'nin, "Sünni toplum bilinçli olarak zayıflatılıyor",⁶⁹ Kürt kimliğine entegre bir siyasi parti olan Goran milletvekili ve Irak Parlamentosu üyesi olan Hoşyar Abdullah'ın, "Bağdat'ta çeşitli bakanlıklarda çalışan ya da Irak Ordusu'nda görev yapan Kürtler, Şii milislerin tehditlerinden dolayı görevlerinden ayrılmak zorunda kalıyor"⁷⁰ gibi söylemlerde bulunması bu durumun bir yansımasıdır. Özellikle son dönemde IŞİD'e karşı mücadele anlamında, Irak'ta yaşayan tüm toplumsal grupların işbirliği içerisinde hareket etmeye başlaması ve özellikle Şii milis gücü Haşd El Şabi ile Irak hükümetinin Sünni Arap aşiretlerle yakın çalışarak IŞİD'e karşı ortak hareket etmesi, Şii din adamı Mukteda Es Sadr'ın "Irak'ın bütünlüğü ve geleceği için Sünni Araplar ile yakın işbirliği içerisinde olunması gerektiğine dair" açıklamaları ise farklı bir bağlamda değerlendirilmelidir. Nitekim bu girişimler, özellikle dinsel/mezhеспel bağlamda Araplar arasında görülen güvenlikleştirme bariyerinin "güveniksizleştirilmeye (desecuritization)" çalışılmasına bir örnektir. Yani IŞİD tehdidi nedeniyle, Iraklılık temelinde bir ortaklık, gerek din adamları/toplumsal önderler, gerekse de hükümet eliyle kurgulanmaya çalışılmaktadır. Bu durum, Huysmans'ın güvenlikleştirme analizine de referansla, IŞİD sorunu üzerinden Irak'ta yaşayan tüm etnik ve dinsel/mezhеспel grupların aralarındaki anlayış farklarının belli oranda törpülenmesini ve farklı toplum gruplarının, ortak gelecek vurgusu bağlamında, IŞİD ile mücadeleye destek vermesini beraberinde getirmektedir.

Söylem boyutunun daha etkili kılınabilmesi noktasında görselliğin önemli bir ölçüt olduğu bilinmektedir. Bu durum, Williams, Hansen ve Möller tarafından da güvenlikleştirme yaklaşımı ekseninde çeşitli örneklerle doğrulanmıştır. Halepçe Katliamı'ndan arda kalan fotoğraflar, Saddam Hüseyin'in idam edildiği anın videosu/fotoğrafları, yıkılmış evler, ibadethaneler ve toplumlararası çatışmalar sürecinde evini, işini kaybederek ve zorunlu göçe maruz kalarak sefil bir hayat yaşamak

68 Mustafa Aydın, Nihat Ali Özcan ve Neslihan Kaptanoğlu, "Riskler ve Fırsatlar Kavşağında Irak'ın Geleceği ve Türkiye", *TEPAV Ortadoğu Çalışmaları II*, Temmuz 2007, ss. 59-65.

69 "Sünniler Irak'ta Zayıflatıldı", *Anadolu Ajansı*, 25 Ocak 2016, <http://aa.com.tr/tr/dunya/sunniler-irakta-zayiflatildi/510141>, (Erişim Tarihi 6 Haziran 2016).

70 "Kürtler Irak Ordusunu Terk Ediyor", *Timeturk*, 13 Ocak 2016, <http://www.timeturk.com/kurtler-irak-ordusunu-terk-ediyor/haber-111995>, (Erişim Tarihi 6 Haziran 2016).

zorunda kalan insanların televizyonlara ve gazetelere yansıyan görüntüleri, görsellik noktasında Irak'ın yeterince çarpıcı bir ülke olduğunu vurgulamaktadır.

Bu ahval içerisinde, farklı kimlikleri benimsemiş ve ciddi anlaşmazlıkları bulunan kesimleri bir siyasal koalisyon çerçevesinde bir arada tutma girişimi, her anlaşmazlıkta devreye giren toplumsal güvenleştirmelerin aşılmaz duvarlarına çarpıp başarısızlığa uğramaktadır. Iraklı Sünni din adamı Rafi Rıfai'nin önceki başbakan Nuri El Maliki'yi, "İran için çalışan biri" olarak görmesi, Haydar El İbadi'nin başbakanlığındaki hükümete, Bağdat ile anlaşamayan ve bağımsızlık söylemine yönelen Kürtlerin "bakan" vermek istememesi⁷¹ ve Şiilerin toplumsal liderlerinden Mukteda Es Sadr'ın da bu hükümeti ve ülkedeki genel toplumsal/siyasal gidişatı protesto etmek için taraftarlarını sokağa dökmesi⁷² bu durumun açık bir yansımasıdır. Irak, esasen bir Arap devleti olarak niteleniyor olmasına karşın, mezhep farklılığının Arapları toplumsal/siyasal anlamda ikiye bölmesi nedeniyle, Sünni ya da Şii Araplardan hangisi iktidarı denetimi altına alırsa, devlet aygıtını da kontrolü altına almaya çalışıyor gibi görünmektedir. Saddam sonrası Irak Ordusu'nun üst kademelerinin neredeyse tamamen Şiilerden oluşması ve devletin IŞİD ile mücadele çerçevesinde Şii milis güçlerinden (Haşd El Şabi) yardım almak zorunda kalması bunun açık bir yansımasıdır.⁷³

Toplumsal elitler, etkin bir güvenleştirmeye gidebilmek için söz edimini toplumun bütün kesimlerine yayacak araçlara ihtiyaç duyarlar. Bunlardan en önemlisi medya sektörüdür. IŞİD tehdidi sonrasında Irak Hükümeti'nin "birlik" vurgusu genel itibarıyla Irak medyasına egemen konumdadır. Örneğin; Al Sabah, Al Mada, Al Mashriq, Al Dustur, Al Zaman ve Al Manarah gibi gazeteler Bağdat ve Basra merkezli olarak basılmakta ve genel itibarıyla Irak merkezi hükümetinin kontrolü altında yayın çizgilerini belirlemektedir.⁷⁴ Bu medya organlarının hepsi federal çizgiler içerisinde de olsa bir Iraklı kimliği kurgulamayı amaçlamaktadır.⁷⁵ Ülkenin kuzeyinde konumlanmış olan Bölgesel Kürt Yönetimi ise Kürt ulusal

71 "Irak'ta Kürtler Teknokrat Hükümete Aday Göstermedi", 27 Mart 2016, <http://www.ntv.com.tr/dunya/irakta-kurtler-teknokrat-hukumete-aday-gostermedi,rHBT5SwGMkC3Ok26hmaNbQ>, (Erişim Tarihi 6 Haziran 2016).

72 Cemalettin Taşken, "Irak'ta Siyasi Kaos, Bölünme ve Terörizm", *Ankara Strateji Enstitüsü*, 5 Mayıs 2016, <http://www.ankarastrateji.org/yorum/iraktaki-siyasi-kaos-bolunme-ve-terorizm>, (Erişim Tarihi 6 Haziran 2016).

73 Ned Parker, "Power Failure in Iraq As Militias Outgun State", *Reuters*, 21 Ekim 2015, <http://www.reuters.com/investigates/special-report/iraq-abadi>, (Erişim Tarihi 14 Haziran 2016).

74 *Al İraqiya* televizyonu ile *Irak Cumhuriyeti Radyosu* ve *Radyo Basra* devlete ait medya organları olarak bilinmektedir. Dubai'den yayın yapan *Al Şarqiya* ile Beyrut merkezli *Al Sumaria* ise Irak'ın tamamını kapsayan, Arapça yayın yapan ve yabancı sermayeye ait medya teşekkülleri olarak görülmelidir. *Voice of Iraq* ve Basra merkezli *Al Mirbad* ise ABD tarafından kurulmuş, Irak'ın bütününe hitap eden ve Irak'ın siyasal birliğine vurgu yapan medya organları olarak addedilmektedir. Bkz. "Iraq Profile: Media", *BBC News*, 22 Ağustos 2013, <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-14546541> (Erişim Tarihi 15 Mart 2016).

75 Bunların yanı sıra Arap yarımadası içinden ya da dışından uydu yayını aracılığıyla Iraklılara hitap eden başka medya organları da mevcuttur. ABD destekli *Al Hurra TV*, *Radio Free Iraq* ile *Radyo Sawa*, Paris merkezli *Radyo Doualiya* ve tabii ki *BBC* ile *Al Jazeera* da Irak'tan izlenebilmektedir.

kimliğini şekillendirme yönünde önemli bir rol oynayan birçok medya organına sahiptir. Bu kuruluşlar, Kürtçe ve İngilizce dillerinde yayın yapmaktadır.⁷⁶

Medyanın yanı sıra, eğitim sektörü de kimliğin şekillendirilmesinde ve ulusal bilinç kazandırılması adına önemli bir noktada durmaktadır. Saddam döneminde, Arap kimliğine odaklanan seküler bir eğitim sistemi geliştirilmeye çalışılmış, ancak bu girişim gerek Sünni, gerekse de Şii muhafazakârlar tarafından ciddi bir tepkiyle karşılanmıştır. Nitekim Saddam sonrasında, eğitim sisteminde “dinin” rolünün arttığına ve din adamlarının okullara müdahale ettiğine dair yorumlar da bulunmaktadır.⁷⁷ Bölgesel Kürt Yönetimi ise, eğitim sektörünü merkezden ayırmış ve Kürtçe’nin Sorani ve Kırmançi lehçelerine dayalı ancak Arapça’yı da resmi dil olarak öğreten yaygın bir eğitim reformu başlatmıştır.

Irak, sivil toplum kuruluşlarının neredeyse hiç görülmediği ya da çok güçsüz olduğu, ancak farklı etnik/dinsel kimlikleri baz alan siyasal partilerin/ittifakların yaygın olarak görüldüğü bir ülkedir. Neredeyse her grubun/liderin kendisine ait bir siyasal partisinin olması siyasal alandaki rekabeti ve kırılabilirliği arttırdığı gibi, Irak Meclisi’ni ve dolayısıyla hükümetini de etkisiz bir hale sokmaktadır.⁷⁸ IŞİD’in gerçekleştirdiği işgal hareketi sonrası Şii Araplar, Türkmenler ile Musul ve çevresinde yaşayan Hıristiyanların bölgeden ayrılmak zorunda kalmaları ve birçok hususta anlaşmazlık içerisinde oldukları Bölgesel Kürt Yönetimi’ne sığınmaları göç gerçekliğinin kimlik ile ne denli yakın bir ilişki içerisinde olduğunu kaydetmektedir. Erbil’in coğrafi/siyasal etkinliğinin giderek artması ve oldukça heterojen bir toplumsal yapıya sahip olan Kerkük’ü dahi kapsamına alması, Kürt kimliğinin ve dilinin Irak’ın kuzeyinde hegemon bir yapıya kavuşmasını beraberinde getirmektedir. Yani Kürt kimliği, özellikle Arap ve Türkmen kimlikleri ile yatay rekabet içerisine girmiştir. Irak, bünyesinde yer alan farklı etnik/dinsel gruplar için kapsayıcı bir bölgesel bütünleşme girişimi haline gelemediği için, bu ülke özelinde dikey rekabet ancak, Şii Arap ve Iraklı Kürt gibi dar kapsamlı kimlikler özelinde biçimlenmektedir.

76 *Kurdistan TV, Kurdsat, Rudaw, NRT, KNN* gibi televizyon kanalları ile *The Hewler Globe* (İngilizce), *Xebat, Hawlati, Awene, Kurdistanî Nuwe* adlı gazeteler ve *Xendan, Bas News, Kurdistan Tribune* gibi internet haber portalları Kürt kimliğinin güvenleleştirilmesinde ve Irak’ın temsil ettiği Arap kimliğinden koparılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Bkz. “Iraqi Kurdistan Profile: Media”, *BBC News*, 8 Temmuz 2014, <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-28211544> (Erişim Tarihi 15 Mart 2016).

77 “Iraqi State Education Increasingly Religious”, *Al Monitor*, 27 Ocak 2015, <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2015/01/iraq-state-education-religious-curricula.html>, (Erişim Tarihi 7 Haziran 2016).

78 Eski Başbakan Nuri El Maliki’nin önderliğindeki Kanun Devleti Koalisyonu Şii kimliğine dayalı birçok siyasal partiden oluşmaktadır. Muttahidoon ve Al-Arabiya Koalisyonu ise en önemli Sünni Arap siyasal partileridir. Kürdistan Demokratik Partisi (KDP), Kürdistan Yurtseverler Birliği (KYB) ve Goran Hareketi, Kürt kimliğini temsil eden önde gelen siyasal aktörler iken, Irak Türkmen Cephesi de Irak Türkmenleri’nin esas temsilcisidir. Keldani, Asurî, Ezidi ve Süryanilere de nüfuslarına atfen belirlenmiş kota sistemine uygun olarak Irak Meclisi’nde yer ayrılmaktadır. Bkz. “Major Political Parties in Iraq Parliamentary Elections 2014”, *Al Sumaria*, 30 Nisan 2014, <http://www.alsumaria.tv/news/99263/major-political-parties-in-iraq-parliamentary-elec/en> (Erişim Tarihi 15 Mart 2016).

Sonuç

Özgürlük-güvenlik ikilemine birey özgürlüğünü ön plana alan bir çerçevede yaklaşan insani güvenlik anlayışı, insanların ve toplumların en temel gereksinimi olarak görülen güvenlik talebinin kişisel, çevresel, ekonomik ve toplumsal yönlerinin sağlıklı bir şekilde karşılanması halinde siyasal güvenlik ile istikrarın da sağlanabileceğini belirtmektedir.

Güvenleştirme yaklaşımı etnik/dinsel aidiyetlerin nasıl bir güvenlik meselesi haline getirildiğini betimlemektedir. Kimliklenme sürecinde söylem boyutunu ön plana çıkararak ve bu süreçte toplumsal elitlerin kişisel/siyasal çıkarları doğrultusunda nasıl bir rol oynadığını değerlendiren güvenleştirme yaklaşımı; medya, eğitim, siyasal partiler, ideolojiler gibi toplumsal kimliğin şekillendirecek iletişimsel öğeler üzerinde de durmaktadır. Etnik/dinsel ayrımcılık ve çatışmaların doğurduğu siyasal/toplumsal baskı, zorunlu göç, bölgesel ekonomik eşitsizlik, çevresel zararlar ve hatta katliamların insani güvenlik çerçevesinde değerlendirilen en önemli hususlar olduğu dikkate alındığında, toplumsal güvenlik vurgusunun özellikle Irak'ta yaşanan toplumsal/siyasal krizi ele alma noktasında ciddi bir kuramsal altyapı sunduğu ortadadır.

Irak'ın en temel problemi, ülkede yaşayan tüm toplumsal grupları kapsayacak ortak bir ulusal kimliğin geliştirilememiş olmasıdır. Tarihsel bir kökeni olmayan ve etnik/dinsel bir karakteri de içselleştirmemiş olan Iraklı kimliği, ülkenin bağımsızlığından Saddam Hüseyin'in devrilmesine kadar Sünni Arap kimliği ile karakterize edilmeye çalışılmıştır. Ne var ki, bu durum, Kürtler, Türkmenler, Hıristiyanlar tarafından kendi toplumsal kimliklerine yönelik baskı olarak nitelenip, asimilasyon kavramı ile özdeşleştirilince, Sünni Arap olmayan halkların Irak'a ve Iraklı kimliğine yabancılaşma süreçleri başlamış ve bu süreç Irak hükümetinin onlara karşı uyguladığı baskı, şiddet ve zorunlu göç uygulamaları ile konsolide olmuştur. Saddam'ın devrilmesiyle Irak'taki otoriter devlet aygıtının çökmesi ise toplumlar arasındaki tarihsel rekabet ve anlaşmazlığın büyük çaplı şiddet eylemlerine, zorunlu göç dalgalarına ve katliamlara dönüşmesine kapıyı aralamış ve doğal olarak büyük çaplı bir insani güvenlik açığı oluşmuştur. Bu durum, siyasal arenaya da "yönetilemeyen" bir ülke olarak yansımıştır.

Kopenhag Okulu'nun öngördüğü güvenleştirme yaklaşımı, etnik ve dinsel/mezhepsel aidiyetlerin Irak özelinde nasıl inşa edildiğini; toplumsal elitler olarak aşiret reisleri ile din adamlarının rollerini, zorunlu göç gerçekliğini ve bu durumun doğrudan yansıdığı yatay/dikey rekabeti ve toplumların birbirleriyle olan tarihsel rekabetlerini değerlendirme anlamında önemli bir dayanak noktası oluşturmaktadır. Bu yaklaşımın sunduğu kuramsal altyapı ekseninde değerlendirildiğinde, çok kültürlü/toplumlu bir siyasal birlik projesinin Irak özelinde neden işlemediği ve geniş çaplı insani güvenlik krizi ile mücadele anlamında ülkenin neden bu denli bölündüğü kolaylıkla anlaşılabilir. Bu durum, siyasal arenaya da "yönetilemeyen" bir ülke olarak yansımıştır.

Kaynakça

- “Human Security Now”, *Commission on Human Security*, New York, 2003, <http://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/91BAEEDBA50C6907C1256D19006A9353-chs-security-may03.pdf>, (Erişim Tarihi 3Ağustos 2016).
- “İrak’ta Kürtler Teknokrat Hükümete Aday Göstermedi”, 27 Mart 2016, <http://www.ntv.com.tr/dunya/irakta-kurtler-teknokrat-hukumete-aday-gostermedi,rHBT5SwGmK30k26hmanbQ>, (Erişim Tarihi 6 Haziran 2016).
- “İrak’ta Şii lider Sadr’dan Büyük Ayaklanma Çağrısı”, *NTV*, 5 Haziran 2016, http://www.ntv.com.tr/dunya/irakta-sii-lider-sadr-dan-buyuk-ayaklanma-cagrisi,Void6jfsz0K_yF7EyH96iA, (Erişim Tarihi 5 Haziran 2016).
- “İraçî Kurdistan Profile: Media”, *BBC News*, 8 Temmuz 2014, <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-28211544> (Erişim Tarihi 15 Mart 2016).
- “İraçî State Education Increasingly Religious”, *Al Monitor*, 27 Ocak 2015, <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2015/01/iraq-state-education-religious-curricula.html>, (Erişim Tarihi 7 Haziran 2016).
- “Kürtler Irak Ordusunu Terk Ediyor”, *Timeturk*, 13 Ocak 2016, <http://www.timeturk.com/kurtler-irak-ordusunu-terk-ediyor/haber-111995>, (Erişim Tarihi 6 Haziran 2016).
- “Major Political Parties in Iraq Parliamentary Elections 2014”, *Al Sumaria*, 30 Nisan 2014, <http://www.alsumaria.tv/news/99263/major-political-parties-in-iraq-parliamentary-elec/en> (Erişim Tarihi 15 Mart 2016).
- “Sayyid Ammar Al Hakim: We Support Any Ministerial Change If Based on Sound Assessments”, *Al Mejlis*, Şubat 2016, <http://www.almejlis.org/en/MakePdf/News/5623>, (Erişim Tarihi 5 Haziran 2016).
- “Sünni Lidere Tutuklama Emri”, *Al Jazeera Turk*, 19 Aralık 2011, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/sunni-lidere-tutuklama-emri>, (Erişim Tarihi 5 Haziran 2016).
- “Sünniler Irak’ta Zayıflatıldı”, *Anadolu Ajansı*, 25 Ocak 2016, <http://aa.com.tr/tr/dunya/sunniler-irakta-zayıflatildi/510141>, (Erişim Tarihi 6 Haziran 2016).
- ABRAHAMSEN, Rita, “Blair’s Africa: The Politics of Securitization and Fear”, *Alternatives: Global, Local, Political*, Cilt 30, No. 1, 2005, ss. 55-80.
- AKSU, Muharrem ve Turhan, Faruk, “Yeni Tehditler, Güvenliğin Genişleme Boyutları ve İnsani Güvenlik”, *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, Cilt 4, Sayı 2, 2012, ss. 69-80.
- ALDIS, Anne ve Herd, Graeme, “Managing Soft Security Threats: Current Progress and Future Threats”, *European Security*, Cilt 13, Sayı 1-2, 2004, ss. 169-186.
- ARSAVA, A. Füsün, “BM Güvenlik Konseyi’nin İnsan Haklarını Koruma Rolü ve Güvenlik Konseyi’nin Yetkilerinin Dayanağı ve Sınırları”, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt 4, No. 13, 2008, ss. 1-15.
- AYDIN, Mustafa, Özcan, Nihat Ali ve Kaptanoğlu, Neslihan, “Riskler ve Fırsatlar Kavşağında Irak’ın Geleceği ve Türkiye”, *TEPAV Ortadoğu Çalışmaları II*, Temmuz 2007.
- AYHAN, Veysel, “Halabja Genocide and Anfal Operation”, *IMPR*, 17 Nisan 2013, http://www.impr.org.tr/en/halabja-genocide-and-anfal-operation/#.U-JNseN_vu0 (Erişim Tarihi 15 Mart 2016).

- AYHAN, Veysel, "Ortadoğu'daki Şii-Sünni Gerginliği ve Türkiye", *Ortadoğu Analiz*, Cilt 4, Sayı 38, 2012, ss. 18-24.
- BALZACQ, Thierry, "Enquiries into Methods: A New Framework For Securitization Analysis", *Securitization Theory: How Security Problems Emerge and Dissolve*, Thierry Balzacq (der), (New York: Routledge Publishing, 2010), ss. 31-54.
- BIGO, Didier, "Internal and External Aspects of Security", *European Security*, Cilt 15, No. 4, 2006, ss. 385-404.
- BOOTH, Ken, "Realities of Security: Editor's Introduction", *International Relations*, Cilt 18, No. 1, 2004, ss. 5-8.
- BOOTH, Ken, "Security and Emancipation", *Review of International Studies*, Cilt 17, No. 4, 1991, ss. 313-326.
- BUZAN, Barry, "New Patterns of Global Security in the Twenty-First Century", *International Relations*, Cilt 67, Sayı 3, 1991, ss. 431-451.
- BUZAN, Barry, Waever, Ole ve De Wilde, Jaap, *Security: A New Framework For Analysis*, (Boulder, Co: Lynne Rienner Publishers, 1998).
- CASE COLLECTIVE, "Critical Approaches to Security in Europe: A Networked Manifesto", *Security Dialogue*, Cilt 37, No. 4, 2006, ss. 443-487.
- CLEVELAND, William L., *Modern Ortadoğu Tarihi*, Mehmet Harmancı, çev. (İstanbul: Agora Kitaplığı, 2008).
- ÇETİNSAYA, Gökhan, *The Ottoman Administration of Iraq, 1890-1908*, (London: Routledge Publishing, 2006).
- DEBIEL, Tobias ve Werthes, Sascha, "Human Security on Foreign Policy Agendas", *Institute For Development and Peace*, Rapor No. 80, 2006.
- DRURY, Ian, "Britain Has Sold 12 Billion Arms to Tyrants and Regimes Were on Governments Own Blacklist, Damning Report Reveals", *Daily Mail*, 17 Temmuz 2013, <http://www.dailymail.co.uk/news/article-2366452/Britain-sold-12billion-arms-tyrants-regimes-governments-blacklist-damning-report-reveals.html>, (Erişim Tarihi 7 Haziran 2016).
- ERDOĞAN, Mustafa, "Anayasal Demokratik Bir Rejimde Özgürlük ve Güvenlik", *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 12, Sayı 24, 2013, ss. 21-29.
- ERKMEN, Serhat, "Kuzey Irak'ta Yeni Anayasa Taslağı Üzerine Değerlendirmeler", *ORSAM Gündem Analiz*, Sayı 4, Ağustos 2009.
- FLOYD, Rita, "Human Security and the Copenhagen School's Securitization Approach: Conceptualizing Human Security As a Securitizing Move", *Human Security Journal*, Sayı 5, 2007, ss. 38-49.
- FLOYD, Rita, "Towards a Consequentialist Evaluation of Security: Bringing Together the Copenhagen and the Welsh Schools of Security Studies", *Review of International Studies*, Cilt 33, No. 2, 2007, ss. 327-350.
- GILMORE, Jonathan, "A Kinder, Gentler Counter-Terrorism: Counterinsurgency, Human Security and the War on Terror", *Security Dialogue*, Cilt 42, No. 1, 2011, ss. 21-37.
- HAACKE, Jürgen ve Williams, Paul D., "Regional Arrangements, Securitization and Transnational Security Challenges: The African Union and the Association of Southeast Asian Nations Compared", *Security Studies*, Cilt 17, 2008, ss. 775-809.

- HANSEN, Lene, "Theorizing the Image For Security Studies: Visual Securitization and the Muhammad Cartoon Crisis", *European Journal of International Relations*, Cilt 20, Sayı 10, 2011, ss. 1-24.
- Human Security Centre, "Human Security Report 2005: War and Peace in the 21st Century", New York: Oxford University Press, 2005.
- HUYSMANS, Jef, "The European Union and the Securitization of Migration", *Journal of Common Market Studies*, Cilt 38, Sayı 5, 2000, ss. 751-777.
- HUYSMANS, Jef, *The Politics of Insecurity: Fear, Migration and Asylum in the EU*, (New York: Routledge Publishing, 2006).
- JONES, Richard Wyn, "Message in a Bottle? Theory and Praxis in Critical Security Studies", *Contemporary Security Policy*, Cilt 16, No. 3, 1995, ss. 299-319.
- JONES, Toby Craig, "America, Oil and War in the Middle East", *The Journal of American History*, Cilt 99, Sayı 1, 2012, ss. 208-218.
- KAYMAZ, İhsan, "Arap-Kürt Karşıtlığı Temelinde Irak'ın Parçalanmasına Giden Yol ve Türkiye", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, Haziran 2005, ss. 7-33.
- KESKİN, Funda, "İnsancıl Müdahale: 1999 Kosova ve 2003 Irak Sonrası Durum", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 3, Sayı 12, Kış 2006-2007, ss. 49-70.
- KRAUSE, Keith ve Williams, Michael C., "Broadening the Agenda of Security Studies: Politics and Methods", *Mershon International Studies Review*, Cilt 40, No. 2, 1996, ss. 229-254.
- LALANI, Mumtaz, "Still Targeted: Continued Persecution of Iraq's Minorities", *Minority Rights Group International Report*, Haziran 2010.
- LAUSTSEN, Carsten Bagge ve Waever, Ole, "In Defence of Religion: Sacred Referent Objects For Securitisation", *Millennium Journal of International Studies*, Cilt 39, Sayı 3, 2000, ss. 705-739.
- LIPSCHUTZ, Ronnie D., "On Security", *On Security*, Ronnie D. Lipschutz (der.), (New York: Columbia University Press, 1995), ss. 1-23.
- LITVAK, Meir, "A Failed Manipulation: The British, the Oudh Bequest and the Shi'i Ulama of Najaf and Karbala", *British Journal of Middle Eastern Studies*, Cilt 27, No. 1, 2000, ss. 69-89.
- MACKENZIE, Iain, "Unravelling the Knots: Post-Structuralism and Other Post-Isms", *Journal of Political Ideologies*, Cilt 6, No. 3, 2001, ss. 331-345.
- MCSWEENEY, Bill, "Durkheim and the Copenhagen School: A Response to Buzan and Waever", *Review of International Studies*, Cilt 24, No. 1, 1998, ss. 137-140.
- MÖLLER, Frank, "Photographic Interventions in Post 9/11 Security Policy", *Security Dialogue*, Cilt 38, No. 2, 2007, ss. 179-196.
- OVALI, A. Şevket, "Ütopya ile Pratik Arasında: Uluslararası İlişkilerde İnsan Güvenliğinin Kavramsallaştırılması", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 3, Sayı 10, 2006, ss. 3-52.
- PARKER, Ned, "Power Failure in Iraq As Militias Outgun State", *Reuters*, 21 Ekim 2015, <http://www.reuters.com/investigates/special-report/iraq-abadi>, (Erişim Tarihi 14 Haziran 2016).
- PUPAVAC, Vanessa, "The Emotionology of International Security Paradigm", *European Journal of Social Theory*, Cilt 7, Sayı 2, 2004, ss. 149-170.

- RAFAAT, Aram, "The Fundamental Characteristics of the Kurdish Nationhood Project in Modern Iraq", *Middle Eastern Studies*, Cilt 52, No. 3, 2016, ss. 488-504.
- SADAH, Ali Abel, "Irak El Kaidesi'nden Mezhepsel Şiddeti Artırma Sinyali", *Al Monitor*, 31 Mayıs 2013, <http://www.al-monitor.com/pulse/tr/originals/2013/05/al-qaeda-iraq-statement-sectarian-tensions.html>, (Erişim Tarihi 5 Haziran 2016).
- SHAUKAT, Sajjad, "US Double Standard of Arms Supply in South Asia", *Veterans Today*, 21 Şubat 2016, <http://www.veteranstoday.com/2016/02/21/us-double-standard-of-arms-supply-in-south-asia>, (Erişim Tarihi 7 Haziran 2016).
- SINKAYA, Bayram, "Amerikan Askerlerinin Çekilmesinden Sonra Irak-İran İlişkileri", *SETA Rapor*, Sayı 9, Mayıs 2013.
- SLUGLETT, Peter ve Sluglett, Marion-Farouk, "Some Reflections on the Sunni/Shi'i Question in Iraq", *British Society For Middle Eastern Studies Bulletin*, Cilt 5, No. 2, 1978, ss. 79-87.
- TANGÖR, Burak, "Kuramsal Tartışmalar Işığında İnsan Güvenliği ve Politikaları", *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt 8, Sayı 30, 2012, ss. 59-92.
- TAŞKEN, Cemalettin, "Irak'ta Siyasi Kaos, Bölünme ve Terörizm", *Ankara Strateji Enstitüsü*, 5 Mayıs 2016, <http://www.ankarastateji.org/yorum/iraktaki-siyasi-kaos-bolunme-ve-terorizm>, (Erişim Tarihi 6 Haziran 2016).
- TRIPP, Charles, *A History of Iraq*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2000).
- TSAI, Yu-tai, "The Emergence of Human Security: A Constructivist View", *International Journal of Peace Studies*, Cilt 14, Sayı 2, 2009, ss. 19-33.
- UNDP, "Human Development Report 2009: Overcoming Barriers Human Mobility and Development", New York, 2009, http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/269/hdr_2009_en_complete.pdf, (Erişim Tarihi 3 Ağustos 2016).
- WAEVER, Ole, "Toplumsal Güvenliğin Değişen Gündemi", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 5, Sayı 18, 2008, ss. 151-178.
- WILLIAMS, Michael C., "Securitization and the Liberalism of Fear", *Security Dialogue*, Cilt 42, No. 4-5, 2011, ss. 453-463.
- WILLIAMS, Michael C., "Words, Images, Enemies: Securitization and International Politics", *International Studies Quarterly*, Cilt 47, 2003, ss. 511-531.
- WILLIAMS, Michael, "Modernity, Identity and Security: A Comment on the Copenhagen Controversy", *Review of International Studies*, Cilt 23, No. 3, 1998, ss. 435-439.
- WILLIAMS, Paul D., "War", *Security Studies: An Introduction*, Paul D. Williams (der.), (New York: Routledge Publishing, 2013), ss. 187-205.